

مطالعات زبان و ادبیات

تهران - خرداد ۱۳۹۷

بررسی وجوهی از وزن عروضی در متون نثر فارسی

قاسم صحرائی^{۱*}، مجید عزیزی‌هاییل^۲

۱- دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لرستان (ghasem.sahrai@yahoo.com)

۲- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لرستان (azizi.majid60@yahoo.com)

خلاصه

در ارائه تعریف و تعیین حد و حدود نثر فارسی، عنصر وزن عروضی در کنار عناصر دیگر، شاخص برجسته‌ای است که همواره مورد توجه صاحب‌نظران بوده است؛ بدین صورت که با سلب ویژگی وزن عروضی از نثر، آن را در برابر «نظم یا شعر» قرار داده‌اند. نکته قابل توجه این است که این تعاریف، هر کدام به نحوی، از خطا و لغزش مصون نمانده‌اند. در این پژوهش، بر عنصر وزن عروضی در تعاریف نثر و همچنین اثبات حضور یا عدم حضور آن در نثر فارسی تأکید و تمرکز شده است و برای رسیدن به نتیجه‌ای کلی، نمونه‌هایی از ادوار مختلف نثر فارسی، از حیث وجود وزن عروضی، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد گونه‌ای از وزن، به صورت مصرع‌های عروضی در بافت متون نثر فارسی دیده می‌شود و نمی‌توان در تعریف نثر، ویژگی وزن را به طور کلی از آن سلب کرد.

کلمات کلیدی: نثر، نظم، شعر، وزن عروضی.

۱. مقدمه

با نگاهی گذرا به آثار ادبی، سبک‌شناسانه و انتقادی در حوزه نثر فارسی، به چند نکته می‌توانیم پی ببریم: اول این که در اغلب این آثار، در مقام مقایسه نظم و نثر، همواره نظم را بر نثر رجحان داده‌اند؛ چنان که مؤلف «انیس‌العشاق» می‌گوید: «نثر نتیجه خاطر عام است و نظم جگر دوشیده اهل کلام، فرق است میان نظم و نثر، چون فرق میان خاص و عام، و سخنگوی ممیزی است که امتیاز کند میان شبّه و دُرّ یتیم» (رامی، ۱۳۷۶: ۱۵۷).

با تورتقی در این گونه آثار، می‌توان دلیل امتیاز و برتری نظم بر نثر را، از دیدگاه گذشتگان، در وجود وزن عروضی، قافیه‌پردازی و آرایش‌های لفظی و صناعات ادبی دانست. نکته دیگری که در این رهگذر می‌توان بدان پی برد، این است که در تعاریف نثر، به طور برجسته‌ای به عدم حضور وزن عروضی در ساختار آن اشاره کرده‌اند؛ مثلاً: «به گفته ابن خلدون [نثر] جز از نظر وزن عروضی کامل با نظم تفاوتی ندارد.» (خطیبی، ۱۳۷۵: ۲۹). اگر در موارد نادری، به وجود وزن در نثر اشاره شده، مؤلف به تشریح آن نپرداخته و کیفیت و چگونگی حضور این عنصر را در نمونه‌هایی از متون منشور، تبیین نکرده

* Corresponding author: قاسم صحرائی، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی

Email: ghasem.sahrai@yahoo.com